

SALM

SA Haapsalu ja Läänemaa
Muuseumid

SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid

Kogumispõhimõtted

Haapsalu 2022-2025

Sisukord

1.	Missioon, ajalugu	3
1.1	Missioon	3
1.2	Sihtasutuse ajalugu	3
2.	Muuseumikogu.....	5
3.	Struktuur ja toimetehhanismid	7
4.	Muuseumi tegevust reguleerivad õigusaktid ning strateegilised dokumendid	8
4.1	Seadused ja määrused.....	8
4.2	Strateegilised dokumendid.....	8
5.	Kogumispõhimõtted	8
6.	Teised sarnased või lähipiirkonnas tegutsevad muuseumid	9
7.	Muuseumikogu täiendamise sisulised kriteeriumid	11
8.	Muuseumikogu täiendamise üldpõhimõtted	12
9.	Muuseumikogu hetkeseis ja täiendamine	13
9.1	Endise Läänemaa Muuseumi kogu	13
9.2	Sidemuuseumi kogu	14
9.3	Raudteemuuseumi kogu	14
10.	Peamised kogumissuunad	15
10.1	Endine Läänemaa Muuseum	15
10.2	Raudtee - ja Sidemuuseum	15
10.3	SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid üldiselt ei kogu.....	15
11.	Muuseumikogu täiendamise protseduurid	16
12.	Juurdekasvuvõimaluste ja säilitustingimuste analüüs.....	17
12.1	Hoidlad	17
12.2	Tööjõud	17
13.	Muuseumikogu analüüs ja väärtuste hindamine.....	18
14.	Museaalide väljaarvamine.....	18

1. Missioon, ajalugu

1.1 Missioon

Sihtasutuse Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid (SALM) peamine eesmärk on tutvustada Lääne maakonna ja Haapsalu linna kultuuri- ja looduspärandit ning Eesti raudtee- ja sideajalugu.

SALM korraldab näituse- ja arendustegevusi Haapsalu raekoja hoones, Haapsalu piiskopilinnuses, Haapsalu raudteejaamas, Iloni Imedemaa galeriis ja teemakeskuses ja Ants Laikmaa muuseumis. Lisaks kohaliku kultuuripärandi hoidmisele ja tutvustamisele teeb muuseumide koosluse ainulaadseks see, et raudtee ja side valdkonnas ollakse kogu Eestit hõlmav teemamuuseum ning rahvusvaheliselt tuntud kui Ilon Wiklandi illustratsioonide hoidja ja eksponeerija.

1.2 Sihtasutuse ajalugu

SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid ühendab endas kolme endise muuseumi – Läänemaa Muuseumi, Sidemuuseumi ja Raudteemuuseumi – kogusid. Sihtasutusse kuulub ka Haapsalu piiskopilinnuse kompleks.

1.2.1 Läänemaa Muuseum

Haapsalu Kaunistamise Seltsi vedamisel kutsuti ellu Läänemaa Muuseumi Ühing, mille põhikiri registreeriti 24. oktoobril 1928.

Põhikirja järgi olid Läänemaa Muuseumi ülesandeks “rahvateaduste laiapiirdeline arendamine ajalooliste, kunsti ja rahvateaduslike ning looduslooliste esemete alahoiu ning rahvale kättesaadavaks tegemise läbi”. Läänemaa Muuseumi sünnipäevaks sai 19. märts 1929.a., mil valiti muuseumiühingu juhatus eesotsas linnapea Hans Alveriga. Peavarju leidis muuseum raekojas, mille tagatuppa oli muuseumi varasid juba kogutud.

Esimene muuseumi väljapanek avati piiskopilinnuse vahitornis 1930. aasta suvel seoses Haapsalu 650. aastapäeva pidustustega. 1931.aastal hakati kogutud varasid arvele võtma. 1938.a. sai muuseum endale naabruses asunud vana koolimaja kolm tuba ja suveks valmis ekspositsioon. 1941.a. koliti linnavalitsus koos muuseumi kokkupakitud varadega endise hotelli ruumidesse. Osa esemeid läks sõja ajal kaduma või oli halbade hoiutingimuste tõttu kannatada saanud. 1946.a. asutati Läänemaa TSN Täitevkomitee otsusega Lääne Maakondlik Muuseum ja 1. mail 1950 avati endises raekojas muuseumi ekspositsioon.

1950. aastate lõpul asuti looma Ants Laikmaa majamuuseumi. Taluhooned ja park võeti riikliku muinsuskaitse alla, kunstiesemed ja kunstniku isiklik vara võeti museaalidena arvele.

5. juunil 1960.a. avas Ants Laikmaa majamuuseum uksed külastajatele.

1974.a. kujundati piiskopilinnuse vahitornist muuseumi teine filiaal.

1970. aastatel ehitati tööruumideks ja hoidlaks välja raekoja katusekorrus.

1979.a. avati muuseumi uus laiendatud püsiekspositsioon, millega tähistati Haapsalu linna 700. juubelit.

14. veebruaril 1981.a. loodi kolmanda filiaalina skulptor Roman Haavamäe majamuuseum, mis tegutses 1990. aastateni.

1992.a. saadi tagasi muuseumi ajalooline nimi – Läänemaa Muuseum.

2001.a. asutati Cyrillus Kreegi kortermuuseum (suleti 2011).

2006.a. Iloni Imedemaa galerii, millest 2009.a. kujunes Iloni Imedemaa teemakeskus.

2010.a. liideti Läänemaa Muuseumi kogudega Sidemuuseumi kogud.

1.2.2 Sidemuuseum

24. jaanuaril 1969 moodustati A. Popovi nimelise Raadiotehnika, Elektroonika ja Side Teaduslik-Tehnilise Ühingu (RESTTÜ) Haapsalu Sidetehnika Eksploatatsioonioskonna algorganisatsiooni juures insener Enno Taeli eestvedamisel ajaloo sektsioon, mis alustas sideajaloo materjalide kogumise, süstematiseerimise ja säilitamisega.

Kui kogutud oli juba hulk materjale, otsustati 16. oktoobril 1972 asutada sektsiooni sideajaloo kabinet, mis sai omale ruumi endises Rapla-Virtsu raudtee Karuse jaamahoones. Seal tegutses 1932. aasta kevadest saadik Karuse postiagentuur, hilisem sidejaoskond.

1975. aasta suvel valmis vana jaamahoone ootesaalis ja selle kõrvalruumis sideajaloo kabineti esimene püsiekspositsioon, mida rahvasuu hakkas kutsuma Karuse sidemuuseumiks. Ametlikult asutati isetegevuslik Karuse Sidemuuseum alles 8. juunil 1979. 1981. aasta lõpus kolis jaamahoonest välja Karuse sidejaoskond, mille ruumid läksid samuti muuseumi käsutusse. Kuna Karuse Sidemuuseum tegeles paljuski just Läänemaa ja saarte posti- ning elekterside ajaloo, anti 1987. aastal muuseumile uus nimi – Lääne-Eesti Sidemuuseum.

14. septembril 2001 avati ukсед Sidemuuseumina Haapsalus Tamme tn 21A asuvas nõukogudeaegses sidehoones. Sellega tähistasid Lääne-Eesti Sidemuuseumi Selts ja Eesti Telefon 120 aasta möödumist telefoniside loomisest Eestis. 1. märtsil 2010 anti Sidemuuseumi varad üle Läänemaa Muuseumile.

1.2.3 Raudteemuuseum

Raudteemuuseumi loomiseks Eestis algas kogumistöö Balti Raudtee Eesti raudteekonna juhtkonna ja ametiühingu rajoonikomitee otsusega 18. novembrist 1965, millega moodustati ka vastav orgkomitee. 29.04.1970 kinnitati isetegevusliku Eesti Raudteetranspordi Muuseumi (hiljem kandis nimetusi *Eesti Raudteekonna Rahvamuuseum* ja *Eesti Raudteemuuseum*) põhikiri ning kogutud ca 1400 museaali baasil avati muuseum 5. novembril 1970 Tallinnas Balti jaama reisijatehoone II korruse saalis, kuhu see jäi enam kui 20 aastaks. 1970. aastate alguses sai muuseum omale ka teadusliku nõukogu ning filiaali Väana-Jõesuus, kus asunud kitsarööpmeline välisekspositsioon jõudis hiljem Lavassaarde Eesti Muuseumraudtee valdusse.

1980. aastate lõpuks oli Eesti Raudteemuuseum kogunud 5883 museaali, millest kaalukama osa moodustasid fotod. Muuseumikogu sai 1990. aastate alguses kannatada muuseumi kolimisel Tallinnas Rannamäe tee 3a asuvasse hoonesse ja seal 1993. aasta suvel toimunud tulekahjus.

1990. aastate keskpaigas hakkas RE Eesti Raudtee otsima muuseumile uut asukohta ja omanikku, mis päädis muuseumi varade üleandmisega Haapsalu linnale 28. aprillil 1997. Muuseumikogust deponeeriti segastel asjaoludel ilma korrektse dokumentatsioonita Lavassaares asuvasse eramuuseumisse enamik kitsarööpmelise raudteega seotud museaale ning järelejäänud museaalide baasil avati 25. juunil 1997 Haapsalu jaamas Raudteemuuseum (ka Eesti Raudteemuuseum).

1997.a. pandi alus muuseumi laiarööpmelisele välisekspositsioonile ajaloolise veeremi näol.

2000. aastate algusest jätkati vahepeal katkenud kitsarööpmeliste raudteede materjalide kogumisega.

2013.a. loodi Läänemaa Muuseumi, Raudteemuuseumi ja SA Haapsalu piiskopilinnuse ühinemisel SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid.

2. Muuseumikogu

Muuseumikogu seis 1. oktoober 2022.a.

Kogu	Alakogu	Kogu tähis	Arv
Ajaloolised esemed		Aj	4964
Arheoloogia		Arh	1414
Arhiiv			35868
	Arhiivraamatukogu	ArR	2121
	Postkaardid	ArPk	4322
	Periodika	ArPer	13537
	Väikestruktuurid	ArTr	3932
	Käsikirjad	ArKä	435
	Dokumendid	ArD	10992
	Kaardid ja Plaanid	ArPl	529
Etnograafia		E	1415
Fotokogu		F	21959
Infokandjad		Inf	65
Kunstikogu		K	1820
Looduskogu		L	851
Numismaatika		N	2384
Sidemuuseum			7629
	Sidemuuseumi foto		4296
	Sidemuuseumi dokumendid		372
	Sidemuuseumi pitsatid		215
	Sidemuuseumi trükised		383
	Sidemuuseumi aparatuuri juhendmaterjalid		644
	Sidemuuseumi telefoniraamatud		204
	Sidemuuseumi mälestused, fotoalbumid		207

	Sidemuuseumi aparatuur		771
	Sidemuuseumi telefoniaparaadid		109
	Sidemuuseumi sidetöö materjalid		125
	Sidemuuseumi mobiiltelefonid ja piiparid		52
	Sidemuuseumi projektid		235
	Sidemuuseumi helisalvestised		16
Raudteemuuseum			14.000* - arvestuslik
Esemekogu			
	Mööbel	Mb	46
	Tekstiil	Te	144
	Märgid	Mm	38
	Mudelid-maketid	Mu	4
	Ajaloolised esemed	Aj	335
Dokumentaalmaterjal		D	
	Dokumendid	DD	1042
	Käsikirjad	DKä	1
	Kaardid, plaanid, projektid	DPr	90
	Au- ja tänukirjad	DAu	57
	Personaalia	DPe	47
	Sõidudokumendid	DS	631
Trükised		T	
	Raamatud	TR	471
	Perioodika	TP	205
	Sõiduplaanid	TS	240
	Pisitrükised	TT	128
Fotokogu		F	
	Negatiivid	Fn	174
	Fotod ja fotopostkaardid	Ff	6691
	Diapositiivid	Fd	43
Raudteeveerem		V	27
Kokku:			92 345

Töö museaalidega toimub infosüsteemis MuIS.

Muuseumikogust on endise Läänemaa Muuseumi ja Sidemuuseumi kogu sisestatud MuIS-i täies ulatuses vähemalt number-nimetus tasemel. Esimese taseme kirjelduste täiendamine on pidev töö. Raudteemuuseumi kogust on 1. oktoobriks 2022.a. MuISi retrospektiivselt sisestatud osaliste andmetega 74,5% kogust ja sisestamine kestab (kogu muuseumikogust 96%).

SALM kogust on 1. oktoobriks 2022.a. digiteeritud 57,4%.

Muuseumikogu suurus seisuga 1. oktoober 2022.a. on 92 345 museaali.

Abikogus on esemed, mida põhikogusse muuseumikogu täiendamise komisjon ei soovita vastu võtta või kui kunagi hiljem otsustatakse ese siiski põhikogusse vastu võtta või põhikogust üle viidud esemed.

3. Struktuur ja toimetehhanismid

Sihtasutuse Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid (SALM) juhtorganid on nõukogu ja juhatus.

Nõukogu kavandab sihtasutuse tegevust, korraldab juhtimist ja teostab järelevalvet sihtasutuse tegevuse üle. Nõukogul on kuus liiget, kes on määratud 4 aastaks.

Seisuga 1. oktoober 2022.a. töötab SALM-is 33 inimest (täis- ja osakoormusega):

12 administratsioonis (sh raekoda), 4 Iloni Imedemaal, 2 Ants Laikmaa muuseumis, 10 Haapsalu piiskopilinnuses ja 5 Raudtee-, Side- ja Kultuuriloomuuseumis. Neist kogudega töötavad administratsioonis 2 inimest (peavarahoidja, koguhoidja) ning Raudtee- ja Sidemuuseumis 2 inimest (raudteemuuseumi teadur-kuraator ja andmete sisestaja).

SALM asub Haapsalus ja Läänemaal erinevates hoonetes: administratsioon aadressil Jaani 2; Iloni Imedemaa aadressil Kooli 5; raekoda aadressil Kooli 2 (püsinäitus ja endise Läänemaa Muuseumi kogud ning peavarahoidja ja koguhoidja tööruumid); Raudtee- ja sidemuuseumi näitused, kogud ja tööruumid Haapsalu raudteejaamas aadressil Raudtee 2, sidekogu suured esemed Raudtee 14A (kaubaait) ning suurem osa sidekogust rendipinnal AS-i Haapsalu Veevärk hoones aadressil Haava 32; Haapsalu piiskopilinnus aadressil Lossiplats 3 ja Ants Laikmaa majamuuseum aadressil Kadarpiku küla, Taebla vald, Lääne maakond.

Kogudega tegelevate töötajate ülesanded on järgmised:

- Kogude täiendamine: peavarahoidja ja teadur-kuraatorid.
- Kogumise läbiviimine: peavarahoidja ja teadur-kuraatorid.
- Kogude kirjeldamine, sisestamine MuISi, digiteerimine: peavarahoidja, teadur-kuraatorid, koguhoidja.
- Hoiustamine, säilitamine: peavarahoidja, koguhoidja, teadur-kuraatorid.

Kogu kasutatavus:

- Uurijate teenindamine – peavarahoidja, koguhoidja, teadur-kuraatorid.
- Uurimuste, näituste ja trükiste koostamine - teadur-kuraatorid, pedagoog.
- Pedagoogiline tegevus – pedagoog, haridusjuht, teadur-kuraatorid ning Iloni Imedemaa, A. Laikmaa muuseumi, Haapsalu Piiskopilinnuse ja Raudtee- ja Sidemuuseumi töötajad.

4. Muuseumi tegevust reguleerivad õigusaktid ning strateegilised dokumendid

4.1 Seadused ja määrused

Muuseumiseadus ja selle rakendusaktid, autoriõiguse seadus, digitaalallkirja seadus, isikuandmete kaitse seadus, riigivaraseadus.

4.2 Strateegilised dokumendid

ICOMi eetikakoodeks, SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid põhikiri, SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid arengukava, Haapsalu linna arengukava.

5. Kogumispõhimõtted

SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumide kogu hõlmab kolme suuremat kogu: endise Läänemaa Muuseumi kogu, Sidemuuseumi kogu ning Raudteemuuseumi kogu.

Endise Läänemaa Muuseumi kogu täiendamisel lähtutakse Lääne maakonna, ajaloolise Läänemaa (välja arvatud Hiiumaa) ja Haapsalu linna ajaloo ja pärandi säilitamise, uurimise, vahendamise, tutvustamise ning eksponeerimise huvidest. Kogusse kuulub ka Ilon Wiklandi looming ning tema tegevusega seotud materjalid.

Ants Laikmaa muuseumi kogu täiendatakse maalikunstnik Ants Laikmaa (1866-1942) isiku, tema loominguga ja pedagoogi-, organiseerimis- ja kunstiarvustustöö ning selle mõju uurimise, säilitamise, tutvustamise ja eksponeerimise eesmärgil.

Raudtee- ja Sidemuuseumi kogude täiendamise eesmärgiks on koondada kokku nii raudtee kui ka info edastamise ja vastuvõtmise arengut ning ajalugu kajastav pärand (tehnikast kuni fotode ja mälestusteni) Eestis. Arvestades viimaste sajandite tormilisi arenguid selles vallas, toetab kogumistöö tehnoloogia saavutuste väärtustamist ja mõistmist nii Eesti kui ka laiemas kontekstis. Ühtlasi on kogumistöö suunatud seni kogutu osas lünkade kõrvaldamisele.

6. Teised sarnased või lähipiirkonnas tegutsevad muuseumid

- **SA Rannarootsi Muuseum** – Haapsalu kui rannarootsluse ajalooline keskus. Läänemaa Muuseumi kogudes rannarootsluse materjale, mis koguti enne Rannarootsi muuseumi asutamist. Hetkel olemas pidev koostöö, esile kerkivad küsimused lahendame kiirelt kohal.
- **Lääneranna Muuseumid**, mis hõlmab endisi:
  - **Lihula Muuseum** – munitsipaalmuuseum. Kogub kohalikku ajalugu, kultuurilugu, käsitööd ja arheoloogilist materjali.
  - **August Tampärgi nim. Hanila Muuseum** – munitsipaalmuuseum. Kogub rannaäärse külaelu materjali alates XIX saj lõpust kaasajani: põllumajandus, käsitöö, kalandus, kolhoosid, paikkonna kultuurilugu. Omab väga head tekstiilikogu (sh. rahvarõivad), kohaliku fotograafi Karl tähe kogu XX saj. I poolest ning paari väiksemat isikukogu. Võimalikud koostööteemad: Lõuna-Läänemaa käsitöö, põllumajandus ja kolhoosi temaatika.
- **MTÜ Virtsu Harrastusmuuseumi Selts** – eramuuseum. Kogub kohalikku aja- ja kultuurilugu, põhiliselt viimase 100 a. materjal. Põhirõhk paberkandjatel. Esile tõstmist väärivad teemad: kalandus, kolhoosiaeg, mälestused, elulood, leidub ka raudtee materjali. Koostöö mõeldav kolhooside teemal.
- **MTÜ Kullamaa Kihelkonnamuuseum** - munitsipaalmuuseum. Kogub Kullamaa khk. kultuuri- ja ajalugu, mälestusi, käsitöömeistrite töid, fotosid ning muusikaeluga seonduvat materjali. Võimalikud koostööteemad: muusikaelu, maakultuur.
- **SA Pärnu Muuseum** – seni on mõlemas muuseumis olnud nn. vana Läänemaa materjale, seoses uue haldusjaotusega kuulub osa Lõuna-Läänemaast (end Lihula ja Hanila vallad) Pärnu maakonna koosseisu.
- **SA Eesti Kunstimuuseum ja Tartu Kunstimuuseum** – kattuv kogumissuund: A. Laikmaa ja teiste Läänemaaga seotud kunstnike temaatika. Oleme omandanud ja omandame kunstnike teoseid.
- **Eesti Rahva Muuseum** – samalaadsed esemed: Postimuuseumi kogu ja ERMi kogu, kus on etnograafiline materjal, arhiivimaterjal, postiside materjal ja raudteed puudutav materjal. Ülevaade ERM kogus leiduvatest Läänemaa materjalidest vajab edasist tööd.
- **SA Eesti Ajaloomuuseum** – samalaadsed esemed: kultuuriloolised, ajaloolised ja etnograafilised esemed ning fotod.
- **SA Eesti Meremuuseum** – samalaadne kogumissuund: merendus kui üks elatusalasisd rannikul.
- **SA Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseum** – kattuv kogumissuund: jääpurjetamise ja vehklemise teemad, mis on Haapsalu spordiloo üks identiteete. Spordimuuseum ei

kogu kohalikku ja ametkondlikku rahvasporti.

- **SA Rannarahva Muuseum** – kattuv kogumissuund: rannaäärse rahva elulaad ja elukeskkond.
- **SA Hiiumaa Muuseumid** – Läänemaa Muuseumi kogudes on Hiiumaa materjale, kuna Hiiumaa oli enne 1946. aastat Läänemaa osa. Hetkel suunatakse Hiiumaa materjal Hiiumaa Muuseumisse.
- **Eesti Ringhäälingumuuseum** – Sidemuuseumiga ühisosaks kogumise vallas on raadio- ja televisiooniteema. Samas ei keskendu Sidemuuseum ringhäälingu organisatsioonidele ega saadete tootmisprotsessidele või -vahendeile, vaid tegeleb oma kogus raadio- ja televisioonitehnika ning sellega seonduva materjali täiendamisega sideajaloo tervikpildi huvidest lähtuvalt, tehes Ringhäälingumuuseumiga vajadusel koostööd.
- **Eesti Muuseumraudtee MTÜ** – Lavassaares asuv raudteemuuseum oma sise- ja ulatusliku välisekspositsiooniga tegeleb raudteetranspordi osas kitsalt ja rangelt piiritletud valdkonnaga – kitsarööpmeliste raudteedega, mis on ka ühisosaks Raudteemuuseumiga, mille kogusse kuuluvaid varasid on ajutiselt hoiule antud Lavassaare muuseumile. Raudteemuuseumi kogumistöö hõlmab ka kitsarööpmelisi raudteid Eestis, pidades silmas Eesti raudteeajaloo tervikliku kajastamise ja uurimise vajadust ning kitsarööpmeliste raudteede kaalukat ja lahutamatu osatähtsust selles. Raudteemuuseumi kogu igakülgne täiendamine kitsarööpmeliste raudteede materjalidega on vajalik ja oluline, kuna Lavassaares asuv kitsarööpmelisi raudteid käsitlev muuseum ja selle varad – erinevalt Raudteemuuseumist - ei kuulu riigile või riigi osalusega sihtasutusele, vaid mittetulundusühingule.
- **Eesti Maanteemuuseum** – Maanteemuuseumil on kogude täiendamisel Raudteemuuseumiga kattuvaid huvisid ennekõike infrastruktuuri osas (sillad, viaduktid, ülesõidukohad jms), ent siin jätab Raudteemuuseum endale eesõiguse koguda kõike, mis puudutab otseselt raudteed, kuulub vahetult selle haldusalasse, on rajatud või kasutatud selle poolt.

7. Muuseumikogu täiendamise sisulised kriteeriumid

Raudtee- ja Sidemuuseum kogub ainet endistelt ja praegustelt Eesti aladelt, samuti Eesti raudteedega ja sidega haakuvat ning nende arengut iseloomustavat aines mujalt. Oluline on kogumisel lähtuda vajadusest esindada ja kajastada kõiki raudtee- ja sidevaldkonna alateemasid.

Muuseum hindab kogudesse vastuvõetavaid museaale lähtuvalt järgmistest põhikriteeriumidest:

- **Ajalooline väärtus.** Kas objekt on seotud konkreetse inimese, paiga, sündmuse või tegevusega? Mida see jutustab mõne ajaloolise protsessi, temaatika või eluviisi kohta? Kas/kuidas objekt aitab paremini ajalugu mõista?
- **Esteetiline väärtus.** Kas objekt on meisterlikult valmistatud või on suurepärase näide teatud oskustest? Kas see on hea näide stiilist, disainist, kunstivoolust või mõne kunstniku loomingust?
- **Teaduslik või uurimuslik väärtus.** Kas teadlastel on tänapäeval või tulevikus huvi objekti põhjalikumalt uurida?

Vastuvõetavate museaalide väärtuse määramisel kasutatakse koosmõjus põhikriteeriumidega järgmisi täiendavaid kriteeriume:

- **Päritolu.** Kes oli objekti omanik, kasutaja või valmistaja? Kus ja kuidas seda kasutati? Kuivõrd hästi on see dokumenteeritud?
- **Iseloomulikkus/tüüpilisus.** Kas see on teatud liiki objektide, tegevuste, eluviisi või ajalooperioodi tüüpiline näide?
- **Rariteetsus.** Kas see on haruldane, ebatavaline või erakordselt hea näide teatud objektist? Kas see on erakordselt hästi dokumenteeritud võrreldes teiste samalaadsete objektidega?
- **Seisund, terviklikkus.** Kas objekt on hästi säilinud, töökorras? Kas see on säilinud ilma tahtlike või juhuslike muudatusteta, mis takistaksid tema tajumist originaalina?
- **Kasutatavus.** Kas objekti abil on võimalik interpreteerida sündmusi, kogemusi, inimesi jne ja tuua välja nende erinevaid aspekte? Kas see aitab muuseumil jutustada mingit lugu? Kuidas seostub muuseumi näituste kavaga ja/või haridusprogrammiga?

8. Muuseumikogu täiendamise üldpõhimõtted

- Muuseum eelistab kogumisel komplekte ja kooslusi ning detailsete legendidega (valmistamise, omandamise ja kasutamise lood) materjale.
- Muuseum arvestab teiste sama piirkonna või sarnase profiiliga muuseumide kogumispõhimõtetega, et vältida dubleerimist ning ressursside raiskamist. Arvestades Raudtee- ja Sidemuuseumi spetsiifikat peab see kogu kajastama teemat terviklikult ning selles valdkonnas teeme kogude täiendamisel koostööd raudtee- ja sideettevõtete ning teiste muuseumidega.
- Muuseum võib keelduda vastu võtmast annetusi, kingitusi või pärandit, kui selle üleandja esitab eritingimusi, mis on vastuolus EV seadusandlusega ning muuseumikogu ja selle kasutajate pikaajaliste huvidega.
- Muuseum keeldub annetuste, kingituste, pärandi, likvideeritavate asutuste või teiste muuseumide tervikkogude vastuvõtmisest, kui see ei vasta muuseumi profiilile, missioonile või kogumispõhimõtetele.
- Muuseum ei omanda materjali, mis on omandatud ebaseaduslikult Eestis või teises riigis või on ebaseaduslikult teisest riigist välja viidud. Enne kultuuriväärtusega asja omandamist peab muuseum nõuetekohase hoolsusega välja selgitama asja päritolu.
- Muuseum ei tohi otseselt ega kaudselt omandada bioloogilist ega geoloogilist materjali, mis on kogutud, müüdud või muul viisil edastatud vastuolus Eesti või mõne muu riigi kohaliku, riikliku, regionaalse või rahvusvahelise looduskaitse- või loodusmälestiste kaitse seaduse või kokkuleppega.

9. Muuseumikogu hetkeseis ja täiendamine

9.1 Endise Läänemaa Muuseumi kogu

Endise Läänemaa Muuseumi kogu sisaldab peamiselt Haapsalu ja Läänemaaga (seejuures ka ajaloolise Läänemaaga v.a. Hiiumaa) seotud materjale:

- **Ajalookogu** – Haapsalus ja Läänemaal valmistatud või kasutusel olnud kultuuriväärtuslikud esemed. Kogutakse endise Haapsalu rajooniga ja ajaloolise Läänemaaga seotud ajaloolisi esemeid.
- **Arheoloogiakogu** – Haapsalus ja Läänemaal toimunud arheoloogiliste väljakaevamiste leiukogud, mis on konserveeritud ja dokumenteeritud (aruandega). Seoses ulatuslike ehitustöödega Haapsalu Piiskopilinnuses on vajalik luua raidkivide ja linnuse kaevamiste kollektsioonid infosüsteemis MUIS. Kogusse võetakse vastu selge päritoluga üksikleide (vajadusel kaasatakse vastava ala asjatundjaid).
- **Arhiivdokumendikogu** – Läänemaaga ja Läänemaalt pärit inimeste elu ja tegevusega seotud originaaldokumendid, kroonikad, dokumendid ettevõtete kohta. Isikukogudest väljapaistvaim on sir Arvi Parbo perekonnaarhiiv, H. Alveri ja A. Laikmaa arhiivid.
- **Arhiivraamatukogu** – Läänemaaga seotud trükised, kohalike kirjameeste looming, kohalike avaliku elu tegelaste kohta välja antud trükised ja teatmeteosed, Läänemaalt pärit kirjanike teosed ja trükised juhul, kui need pole esindatud teiste mäluasutuste kogudes.
- **Kaartide ja plaanide kogu** - Läänemaa ja Haapsalu kaardid, plaanid, projektid, joonised.
- **Perioodikakogu** – ajaloolisel Läänemaal, Haapsalu rajoonis ja linnas välja antud ajalehed, ajakirjad, kui need ei ole esindatud teiste mäluasutuste kogudes.
- **Käsikirjade kogu** – kodu-uurimuslikud materjalid, põhjalikumad teaduslikud uurimused, käsikirjalised mälestused.
- **Väiketrukiste kogu** – koduloolised trükised, reklaamtrükised, kutsed, plakatid jm. Läänemaa ja Haapsaluga seostuvad trükitud materjalid.
- **Postkaartide kogu** – Haapsalu ja Läänemaa (ka ajaloolise Läänemaa) fotopostkaardid ja postkaardid, mõningatel juhtudel ka teiseliigilised postkaardid. Täiendamist vajab Haapsalu vaatekaartide kogu.
- **Etnograafiakogu** – talurahva igapäevaeluga seotud esemed Läänemaalt (tööriistad, käsitöö, nõud, jne). Reeglina on piiriks XX saj. I pool.
- **Fotokogu** – Haapsalu ning ajaloolise ja kaasaegse Läänemaaga seotud originaalfotod ja negatiivid, mis kajastavad olulisi sündmusi, isikuid ja paiku. Olulist informatsiooni sisaldavate fotode korral võidakse vastu võtta ka koopiaid või neist valmistatud digitaalseid koopiaid (näit. kui omanik ei ole nõus originaalfotost loobuma). Lähiajalugu kajastavate fotode puhul on oluline saada võimalikult täpne informatsioon

fotol oleva kohta.

- **Numismaatikakogu** – Eesti alal käibel olnud rahad ja maksevahendid ning märgid. Kogutakse juurde ainult Läänemaaga seotud numismaatikat.
- **Kunstikogu** – kogus on Haapsalu ja Läänemaaga seotud kunstnike looming, samuti Haapsalu kajastamine kunstnike loomingus. Olulised on Ants Laikmaa ja Ilon Wiklandi elu ja tegevusega seotud materjalid.
- **Loodusega** seotud kogusid (botaanika, zooloogia, geoloogia) täiendatakse vaid äärmisel vajadusel ja Läänemaa loodusega seotud haruldaste leidude näol, mida on võimalik Läänemaa Muuseumis säilitada ja eksponeerida.

9.2 Sidemuuseumi kogu

Sidemuuseumi kogu materjal hõlmab sideteemat tervikuna, puudutades posti, telegraafi, telefoni, raadio, televisiooni ning infotehnoloogia valdkondi Eestis. Kogu edasise täiendamise seisukohast on vajalik põhjalik sisuanalüüsi läbiviimine, et täpsustada kogus esinevaid lünki ning vajadusi. Samuti vajab kogumistöö laiahaardelisemat ja üle-eestilist lähenemist koos vastava kogumist abistava võrgustiku loomisega. Suurimad vajakajäämised sidekogus puudutavad elektersidega seotud esemeid ja materjale 19. sajandi II ja 20. sajandi I pooles.

9.3 Raudteemuuseumi kogu

Üle-eestiline materjal raudteemuuseumi kogus puudutab raudteed kui süsteemi tervikuna, hõlmates raudteetaristut, veeremit, side- ja signalisatsioonisüsteeme ning ohutusvaldkonda, raudtee sotsiaalset infrastruktuuri, kauba- ja reisijatevedu, raudteeharidust, personali ja sellega seonduvat (sh raudteelaste isetegevus), organisatsioone, ettevõtteid ja asutusi, haldusaparaati, korraldust ja meditsiini raudteel, raudteeperioodikat, mälestusi ja muud taolist. Kogu täiendamine lähtub raudtee erinevates valdkondades piirkonniti ja periooditi esinevate lünkade täitmise vajadusest. Kõige lünklikumalt on kogus kajastatud periood 19. sajandi II poolest 1920. aastateni, kuid täiendamisvajadus esineb kõigis perioodides.

10. Peamised kogumissuunad

10.1 Endine Läänemaa Muuseum

- Läänemaa esiajalugu ja Haapsalu keskaeg, sh. Haapsalus ja Läänemaal läbi viidud arheoloogiliste kaevamiste materjalid,
- periood enne II maailmasõda, sh XIX sajandi kuurordi- ja linnaehituslugu, kultuurilooline andmekogu,
- elu-olu 1940-70ndad (materjali vähe), 1980-90. aastate algus (materjali rohkem),
- linnaruum 1940-70ndad (uurimused, mälestused, pildi- ja fotomaterjal),
- ravikeskkond (esemed, fotod ja kirjalik materjal),
- teenindusvaldkond,
- tööstusmaatika (varasem aeg ja ka kaasaega valikuliste näidete ja teemadena, nt Lääne Kalur),
- nõukogudeaegne suvitus Haapsalus: riiklikult organiseeritud ja *metsikud* (suvitajad, majutusepakkujad, olme, kultuuri- ja teenuste tarbimine),
- etnograafiline tekstiil,
- Haapsalu ja Läänemaa jaoks oluliste isikutega seotud kogud (nt H. Alver, H. Talmel),
- A. Laikmaa elu ja tööd kajastav materjal,
- Ilon Wiklandi elu ja loominguga seotud materjalid (eesmärgiga säilitada kunstniku käsikirjalist materjali),
- Haapsalu Piiskopilinnuse leiud.

10.2 Raudtee - ja Sidemuuseum

- Periood enne 1918.a.
- Eesti Vabariigi aeg (1918-1940)
- Saksa okupatsiooni aeg (1941-1944)
- Nõukogude perioodid (1940-1941, 1944-1991)
- Taasiseseisvusaeg (alates 1991)

10.3 SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid üldiselt ei kogu

- loodusega seotud materjale (botaanika, zooloogia, geoloogia),

- väga halvas seisukorras ja lühikese säilivusega esemeid,
- ebaselge päritoluga esemeid,
- kogumispõhimõtetele mittevastavaid esemeid,
- koopiaid (esmajoones dokumendi- ja fotokoopiaid), mille originaal asub mõnes teises mäluasutuses,
- objekte, mis ei sobi Raudtee- ja Sidemuuseumi spetsiifikaga, kuid omavad kultuuriloolist väärtust teiste muuseumide jaoks (soovitame neile),
- endise Läänemaa Muuseumi kogu osas nõuetekohaste hoiuruumide saamiseni suuri esemeid (sõidukid, tööstustehnika ja seadmed jne).

11. Muuseumikogu täiendamise protseduurid

Muuseumikogu täiendamise eest vastutavad peavarahoidja ja teadurid, kes vastavalt uurimisteamadele, näitustele ning kogude täiendamise vajadusele teevad ettepanekuid muuseumikogu täiendamise komisjonile (kinnitatud juhatuse liikme käskkirjaga).

Museaal omandatakse muuseumi annetuse, ostu või mõnel muul seaduslikul viisil. Eseme dokumenteerimiseks vajaliku info kogumise eest vastutab konkreetne koguja (muuseumitöötaja), kes vahendab materjalide jõudmist varasemalt omanikult muuseumisse.

Muuseumitöötaja täidab MuISis teabe eelregistreerimise lehe, kus koguja paneb kirja kogutava materjali kohta käiva informatsiooni (üleandja, varasemate kasutajate andmed, valmistamise ja kasutamise aja, asjassepuutuva legendi, sisulise väärtuse) ning vajadusel korraldab eseme paremaks dokumenteerimiseks pildistamise, filmimise või intervjuerimise.

Järgnevalt esitatakse materjal otsustamiseks muuseumikogu täiendamise komisjonile.

Muuseumikogude täiendamise komisjon hindab muuseumile kogutavate või pakutavate materjalide väärtust ning sobivust kogusse. Vajadusel kasutatakse välisekspertide või erispetsialistide abi. Suuremate tervikkogude puhul tehakse täiendav otsus olukorrast lähtuvalt.

12. Juurdekasvuvõimaluste ja säilitustingimuste analüüs

12.1 Hoidlad

Endise Läänemaa Muuseumi Kooli 2 hoones teisel korrusel asuvas 132 m² hoidlas on museaalid paigutatud maksimaalselt tihedalt ja uutele museaalidele on minimaalselt ruumi. Sisuliselt vajalik ruum juurdekasvuks puudub. SALM kogudest on siin kõige paremad säilitamistingimused, uuendamist vajab amortiseerunud niisutamissüsteem.

Kooli tn. 2 hoovil asuvas 140 m² hoidlas on olemas mõningane juurdekasvu võimalus. Probleemiks on 1990ndate keskel ehitatud hoone hoiuruumide suhteliselt suur sõltuvus välistingimustest. Lahendamist vajab hoone I korruse tolmapõrand, mis eeldab olemasoleva betoonpõranda katmist mittetolmava kattega. Pikemas perspektiivis vajavad välja vahetamist ja renoveerimist hoone aknad tagamaks sisekliima stabiilsus. Viimasega on seotud ruumide ventileerimise optimaalse vajaduse selgitamine, mis vajab ekspertiisi.

Sidemuuseumi kogud asuvad valdavalt (u. 50%) rendipinnal (254 m²), aadressiga Haava 32. Trükised ja muu pabermaterjal ning fotokogu on toodud Haapsalu jaamahoonesse, kus on sisustatud väike 13,7 m² juurdekasvuvõimaluseta hoidlaruum ning kogu on korrastatud. Perspektiivis on eesmärgiks võetud selles ruumis hoitav materjal kolida rendipinnale Haava 32.

Raudteemuuseumi kogud paiknevad ajaloolises Haapsalu jaamahoones Raudtee tn 2. Hoidlapind jaguneb kahe väikese ruumi vahel: 29 m² hoidla ja 37 m² raamatukogu, mis ühtlasi on kasutusel ametiruumina. Hoidlates puudub ventilatsioon ja niisutaja ning seetõttu on keeruline reguleerida säilitustingimusi. Hoidlates ajutiselt kasutatav vananenud, sobimatu ning ruumikasutuse seisukohast ebapraktiline kontorimööbel vajab väljavahetamist praktilisema ning museaalide hoiustamiseks kohasema uue mööbli vastu. Ruumikitsikuses puudub vajalik pind kogude juurdekasvuks.

Kaubaita (154 m²) kasutatakse osaliselt side- ja raudteetehnika suuremõõtmeliste esemete hoidlana. Hoones puudub küte ja hoiutingimused on sõltuvuses välistingimustest.

Välisekspositsiooni hoiutingimused on äärmiselt ebastabiilsed, väga palju mõjutab objekte ilmastik ja vandalism. Hädavajalik on veeremi hoiustamiseks halli/angaari rajamine, vältimaks vandalismi ja tagamaks elementaarsed säilitustingimused ja vältimaks museaalide kahjustumist erinevate välismõjude läbi. Veeremi paremaks turvamiseks on vajalik piirata ala aiaga ja tagada ala esiletoomine uuendatud (turva)valgustusega.

12.2 Tööjõud

Kogude täiendamise töö kuulub peavarahoidja ja teadur-kuraatorite tööülesannete hulka, sisaldades endas nii eseme ettevalmistamist esitamiseks muuseumikogu täiendamise komisjonile (peavarahoidja, teadurid, SA juhataja ning Raudtee-, Side- ja Kultuuriloo muuseumi juhataja), esmast dokumenteerimist kui ka hilisemat kirjeldamist. Endise Läänemaa Muuseumi ja Sidemuuseumi kogud on MuISis olemas vähemalt number-nimetus tasemel. Vaja on kontrollida varasemaid tulmeandmeid, tulmeandmete ja varem juba KVISis kirjeldatud museaalide andmeid parandada ja ühtlustada ning seni kirjeldamata museaale kirjeldada. Tegemist on suuremahulise tööga pikaks ajaks.

Raudteemuuseumi kogu retrospektiivset sisestamist MuIS-i alustati detsembris 2015, 1. oktoobriks 2022 on sisestatud 74,5% hinnangulisest mahust. Sügis-talvisel perioodil kaasatakse töösse kogudega täiendavat tööjõudu asutuse siseselt.

Raudtee- ja Sidemuuseumis on vaja koguga töötamiseks luua täiendav teadur-kuraatori ametikoht (kokku 2).

Alates 2015. aastast on muuseumil olnud võimalus kasutada töös kogudega aastaringset vabatahtlikku.

13. Muuseumikogu analüüs ja väärtuste hindamine

Muuseumikogu sisulise ja väärtuslikkuse analüüs ja hindamine on hetkel tagaplaanil. Tegeletakse kogude sisestamise, kirjeldamise, digiteerimise ja korraliste inventuuride läbiviimisega. Korralised inventuurid igas kogus toimuvad regulaarselt 5-aastase ajavahemiku järel. Inventuuri käigus on eesmärgiks anda hinnang museaali seisukorrale ja sobivusele muuseumikogusse ning selgitada välja kogus arvele võetud sarnased museaalid.

14. Museaalide väljaarvamine

Museaalide kogust väljaarvamise osas lähtutakse kehtivast muuseumiseadusest. SALM teeb Kultuuriministeriumile ettepaneku välja arvata museaal SALMi kogust juhul, kui museaal:

- on kahjustatud ja seda ei ole võimalik taastada;
- on hävinud või kaotsi läinud ning seda ei ole leitud vähemalt kahe järjestikuse korralise inventuuri käigus;
- antakse muuseumiseaduse alusel üle teisele muuseumile, raamatukogule või arhiivile;
- on enne muuseumikogusse arvamist omaniku tahte vastaselt tema valdusest välja läinud või teisest riigist välja viidud ning see antakse üle omanikule või tagastatakse teisele riigile;
- Museaali põhikogust abikogusse üleviimist või kogust väljaarvamist taotletakse ka juhul, kui arvele on võetud mitu sarnast objekti või on tegemist koopiaga.

Väljaarvamistaotluse juures peab olema sõltumatu eksperdi hinnang.